

UDK 792.01:7.038.531(497.4):502

DOI 10.51937/Amfiteater-2026-1/252-268

Povzetek

Prispevek predlaga način za ekologizacijo analize prostorsko specifičnih okoljskih umetniških del z vključevanjem realnosti njihovih lokacij. Izhaja iz opažanja, da je okoljska umetnost pogosto vrednotena predvsem skozi prizmo učinka, zlasti v kulturnih politikah in javnih debatah, kar omogoča kvantitativne okvire vrednotenja. Članek to tendenco najprej kritično reflektira z mapiranjem dveh vrednotenjskih opozicij: esteticistične in solucionistične. Prva izhaja iz ideje o intrinzični vrednosti umetnosti, druga poudarja njeno instrumentalno vrednost, obe pa umetniško delo praviloma ločujeta od njegovega okolja. Kot odgovor članek predlaga arboristično analizo, navdihnjeno z rastlinsko dramaturgijo Manuele Infante in razvito skozi analizo pripovedovalskega sprehoda Razpletanje vrta III Neje Tomšič, enega od delov daljše raziskave o Rafutskem parku. S pomočjo treh analitičnih kategorij, razvejanja, ukoreninjenja in prepletanja, arboristična analiza umetniško delo razume kot neločljivo prepleteno in močno pogojeno z lokacijo. S tem se odmika od dualistične delitve med umetniškim delom in okoljem ter se opira na koncept natureculture, ki ga je uvedla Donna Haraway. Arboristična analiza hkrati odpre vprašanje mobilnosti oziroma prenosljivosti prostorsko specifičnih del skozi prizmo komodifikacije, ki se izkaže kot pomembna kategorija za razumevanje kompleksnih ekoloških in produkcijskih pogojev, v katerih umetniška dela delujejo danes.

Ključne besede: arboristična analiza, Neja Tomšič, Rafutski park, Razpletanje vrta III, instrumentalizacija, komodifikacija

Tery Žeželj (1995) je zaključila magistrski program Contemporary Theatre, Dance, and Dramaturgy na Univerzi v Utrechtu. Med študijem je opravljala prakso v Framer Framed v Amsterdamu in pri projektu Andreje Božić in Julie Willms *How to exit a reality (Attempt 1 of 19)*. Po študiju je bila samozaposlena v kulturi. Od leta 2023 je članica umetniškega sveta Gledališča Glej. Trenutno je zaposlena kot mlada raziskovalka na Univerzi v Novi Gorici, kjer raziskuje avantgardno umetnost socialistične Jugoslavije preko perspektive vode.

tery.zezelj@ung.si

Arboristična analiza: o prostorsko odzivnem pristopu k analizi prostorsko specifične umetnosti

Tery Žeželj

Raziskovalni center za humanistiko, Univerza v Novi Gorici

Prispevek je sestavljen iz dveh delov. Prvi reflektira osebno težnjo po zagovarjanju ekološkega ali družbenega vpliva umetniških del s hitrimi, pretirano obsežnimi, včasih celo praznimi povezavami med umetniškimi strategijami ter družbenimi in ekološkimi vprašanji in kritično ovrednoti kategorijo vpliva (*impact*), ki je včasih vgrajena v ekološko lečo za analizo umetniških del. Drugi del se osredotoča na delo *Razpletanje vrta III* Neje Tomšič in predlaga model analize okoljske umetnosti, ki se osredotoča na medsebojno odvisnost med lokacijo in delom. S tem želi ponuditi okvir, ki presega vprašanje merljivega vpliva. Raziskuje potencial analitičnega pristopa, ki se odziva tudi na naravno okolje dela, in sicer kot način razumevanja umetniškega dela kot nečesa, kar vznikne in je do neke mere posledica okolja.

Če poenostavimo, sta skrajnosti na spektru razumevanja umetnosti esteticistični pristop, ki vztraja pri avtonomiji umetnosti in njeni neodvisnosti od kakršnihkoli zunanjih ciljev ter se osredotoča na intrinzično vrednost umetnosti, in solucionistični pristop, pri katerem je umetnost razumljena kot sredstvo za doseganje nečesa zunaj lastne sfere, s čimer poudarja instrumentalno vrednost umetnosti. Okoljska umetnost, ki vedno nastane v srečanju z naravnimi okolji, naravnimi materiali ali ekološkimi vprašanji, je nujno prepletena z realnostmi onkraj sfere umetnosti in vedno presega idejo umetniške avtonomije. Zato je pogosto reflektirana skozi solucionistično vrednotenje. Ta pristop umetniško prakso reducira na spekter od neuspeha do uspeha, s čimer omogoča zavračanje umetnosti kot javnega dobrega na podlagi njenega morebitnega neuspeha pri izpolnjevanju političnih ciljev za izboljšavo družbene blaginje.

Članek predlaga, da tako solucionistična kot esteticistična perspektiva nastajata na binarni opoziciji med umetnostjo in njenim okoljem. Kot odgovor na to prispevek predlaga arboristično analizo, ki gradi iz koncepta *natureculture* Donne Haraway in tako prepoznava recipročnost med umetnostjo in okoljem, v katerem se dogaja.

Analize uprizoritvenih umetnosti se običajno opirajo na medijsko specifične okvire in umetnostne kategorije, da bi razumeli, kako je organiziran pomen. Arboristični pristop, predlagan tukaj, je globoko navdihnjen z relacijsko usmeritvijo in poudarkom na prostoru, za kar gre pri analitičnem modelu Liesbeth Groot Nibbelink in Sigrid Merx, svojo analitično logiko pa išče v sami lokaciji. Analitične kategorije si izposodi zunaj gledališkega medija, pri drevesih. Pri tem se navdihuje pri pogovoru o rastlinski dramaturgiji z Manuelo Infante v seriji seminarjev *Transmission in Motion*, ki jih je leta 2020 organizirala Univerza v Utrechtu. Tu je Infante predstavila strategije strukturiranja performansa *Estado Vegetal*. Razvila je rastlinske postopke globokega časa, razvejanja, morfiranja in razraščanja. Pri abstrahiranju drevesne logike se kot posebej produktivne za analizo dela *Razpletanje vrta III* izpostavijo tri kategorije: razvejanje, prepletanje in ukoreninjanje.

Medtem ko se analiza skozi razvejanje in prepletanje osredotoča predvsem na strukturne načine, ki generirajo afektivno izkušnjo kompleksnosti parka, ukoreninjanje izpostavlja zasidranost dela v lokaciji in reflektira njegovo umeščenost ter medsebojno odvisnost med umetniškim delom in parkom v našem primeru. Izkušnja celotnega pripovedovalskega sprehoda je neločljiva od lokacije. Kljub temu pa se pojavi zanimiva napetost med ukoreninjenostjo celotne raziskovalne prakse in strukturo dogodka (okrepljena prisotnost lokacije, njena telesna izkušnja) na eni strani ter določeno izkoreninjenostjo samih pripovedi na drugi, kar odpira vprašanje, koliko park deluje bodisi kot pogoj bodisi kot prazno mesto.

V času ekoloških kriz se namreč pomen in vloga prostorske specifičnosti, zlasti v naravnih okoljih, drastično spreminjata. Danes takšne prakse odpirajo drugačna vprašanja kot na svojih začetkih v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, namreč vprašanje o tem, kako se delo nanaša na svoje okolje, ali komodificira samo lokacijo, jo skuša obnoviti, jo obravnava predvsem kot estetski vir, razkriva njene ranljivosti ali jo naredi zamenljivo. Posledično vezanosti ni mogoče razumeti zgolj v formalnih terminih, temveč se dotika vprašanja vsebine, torej koliko sta realnost in ranljivost okolja integralni del pomena dela. Preučevanje dela skozi pojem ukoreninjenosti tako vodi do leče komodifikacije kot pomembne plasti arborealne analize, ki kljub svoji široki kompleksnosti ponuja bolj niansirano vrednotenje umeščenosti umetniškega dela. Cilj arboristične analize ni kritizirati položaja dela v sodobni družbi ali ga moralizirati, temveč slediti, kako deluje v komodificirani krajini in na novo opredeljuje lastno uporabno vrednost z zahtevo po trajnem odnosu z lokacijo ter tako nasprotuje potrošniški logiki.